

Kuluttajavalistuksesta yrittäjyyskasvatukseen

Kokemuksia kasvatusajattelun muuttumisesta

KARI E. NURMI

"*Yrittäjyys* vastaa varsin tarkasti *omatoimisuuden* käsitettä, jota on vanhastaan pidetty suomalaisen koulutuksen ensimmäisenä periaatteena", toteaa professori Kari E. Nurmi omaan henkilöhistoriaansa sitomassaan artikkelissa. Nurmi tarkastelee yrittäjyyskasvatuksen kehitystä neljänkymmenen vuoden yliopistokokemuksen perspektiivistä. Hän näkee yrittäjyyskasvatuksen kaksijakoisena: oman yrityksen perustamiseen tähtäävänä yrittäjäkoulutuksena ja yrittäjyyskasvatuksena, jonka tehtävänä on auttaa ihmistä kehittymään omatoimiseksi, elämänsä ja talouttaan itsenäisesti hallitsevaksi aikuiseksi.

Yrittäjyyskasvatus-termi koetaan usein opettajien keskuudessa ongelmalliseksi ja se onkin selvästi luonteeltaan metaforinen. 'Yrittäjyys' on monijäseninen sosiaalinen suhdekäsite, jonka toteutumiseksi ei vielä toisen asteen koulutuksen alkamisiässäkään ole juridisia edellytyksiä. Kasvattaa yrittäjyyteen voi toki nuorempaanakin, mutta itse asian kannalta kysymys on silloin edellytysten luomisesta.

Työkokemukseni on hankittu kasvatustieteilijänä Helsingin ja Lapin yliopistoissa, joten liiketaloustieteellisen yritystutkimuksen tuntemukseni on puutteellinen ja pienessä Suomessakin on paljon sellaista yrittäjyyskasvatustoimintaa, jota tunnen vain kuulopuheiden perusteella jos ollenkaan. Olen kirjoittanut tekstin omaelämäkerran muotoon, mutta oikea kokonaisvaltainen elämäkerta se ei ole. Kerron yhdestä elämän sivujuonteesta kajoamatta moniin keskeisempiin asioihin. Kertomisen arvoiseksi näkökulman tekee se, että yrittäjyyskasvatuksen merkitys on vuosikymmenien mittaan kasvanut.

Tutkijankin oppiminen syntyy elämäkokemuksista

Yrittäjyden oppiminen perustuu aina keskeiseltä

osin kokemuksiin, pelkästään kirjoja lukemalla tai kuivaharjoittelulla sitä ei voi omaksua. Myös yrittäjyydestä kiinnostuvan kasvatustieteilijän käsitykset siitä, miten menestyksekkästä yrittäjyyttä voidaan selittää, ovat sidoksissa hänen elämäntilanteisiinsa yrittäjyyskokemustensa kokonaisuuteen. Kuten monet "yrittäjyystieteilijät", olen lähtöisin yrittäjäperheestä. Isäni oli sodanjälkeisen nousukauden epäonnisia yrittäjiä. Äiti menestyi lopulta paremmin. Yhden verokonkurssin jälkeen hänen perheyrittäjänsä perustamansa tilitoimisto menestyi kohtuullisesti ja sisareni jatkaa sen toimintaa edelleenkin. Osa omista yrittäjyyteen liittyvistä kokemuksistani on toimiston monipuolisen asiakaskunnan pienyrityspiiristä. Siihen piiriin on kuulunut muutakin kuin vuoden kuitit muovikassissa kirjanpitäjälle kantavia liiketoiminnan harjoittajia: kansainvälistä kauppaa, turismia pitkin Eurooppaa, käsiasettaan hermostuneena esittelevä rakennuspuolen yrittäjä – pieni osuus myös taloudellisen toiminnan pimeää puolta.

Yrittäjyys rajautuu yhteiskunnallisena ilmiönä julkishallinnon ja kansalaisyhteiskunnan väliin, mutta ei kuitenkaan kokonaan niiden ulkopuolelle. Kouluajanani valtion yritystoiminta lisääntyi nopeasti. Kun se sitten myöhemmin alkoi supistua, oli järjestöpuolen kaupallinen ja yrittäjyys-

vatustoiminta taas kasvussa. Yrittäjyyttä määritteleviä tekijöitä ovat elinkeinovapaus ja vapaa sopimisoikeus. Niiden vallitessa ihminen voi hankkia toimeentulonsa tarjoamalla kuluttajille sellaisia tuotteita (palveluita, tavaroita, tietoja), joita uskoo heidän tarvitsevan. Yrittäjän elämäntapaa leimaavat suunnitelmallisuus ja jatkuva taloudellisten riskien ottaminen. Se vaatii menestyäkseen myös sopivaa mielenlaatua, jota voi luonnehtia vaikkapa persoonalliseksi yrittäjyydeksi. Yrittäjäpersoonallisuuden realisoituminen puolestaan edellyttää sekä asianmukaista kasvatusta että toimintaympäristöä ja historiallista tilannetta, jossa on tilaa yritysten onnistumiselle ja kasvulle. Yritteliäisyyttä voi toki toteuttaa yritystoimintaa rajoittavassakin ympäristössä, mutta keskeinen syy sen suosimiseen kasvatustavoitteena perustuu yritteliäisyyden merkitykseen yhteiskunnallisen kehityksen osatekijänä. 'Yrittäjyys' vastaa varsin tarkasti 'omatoimisuuden' käsitettä, jota on vanhastaan pidetty suomalaisen koulutuksen ensimmäisenä periaatteena.

Yrittäjäperhe ei ole aina lasten kannalta hyvä kasvuympäristö. Yritystoiminnan menestyessä perheen taloudelliset mahdollisuudet paranevat, muutetaan isompaan asuntoon, apuhenkilökunnan palkkaamiseenkin on varaa, matkustaminen lisääntyy ja lapset voivat toteuttaa omia toiveitaan. Yritystoiminnassa kiinni olevilla vanhemmillä ei silti ole aina tarpeeksi aikaa lapsilleen. Suhdanteiden muuttuessa menestys ei ehkä jatkukaan. Siihen liittyy stressiä ja salailua, joita lasten on vaikea ymmärtää. Juuri näin kävi omalla kohdallani.

Päästyäni ylioppilaaksi en siis tähdännyt yrittäjäksi, vaan kirjoittaudivin teologiseen tiedekuntaan ja siirryin sitten sieltä opiskelemaan psykologiaa, kasvatustiedettä, kansanrunouden tutkimusta ja sosiaalipsykologiaa ja sosiologiaa. Ensimmäinen kesätyöpaikkani oli lukioaikana osuustoiminnan piirissä Elannon lautatarhalla. Opintoihin liittyviä ympäristöjä olivat pitkään seurakunnan jengitoiminta, sitten psykologian harjoittelupaikat mielisairaalassa ja kasvatustieteiden neuvolassa. Kandidaatintutkimuksen jälkeen olin lukukauden kansakoulunopettajana, mutta sitten yliopisto kutsui tutkimustyöhön ja sille tielle jäin.

Yhteys yritysmaailmaan säilyi opiskeluaikana kotona asuessa ja vaikutti varmaan siihen, että talouden ymmärtämistä vaativa koulutussuunnitelma tuli yhdeksi keskeiseksi tutkimus- ja opetusalueekseni Helsingin kasvatustieteen laitoksella.

70-luvun tutkinnonuudistus – opettajat maistereiksi ja kuluttaja- kasvatusta opettajankoulutukseen

Valmistuin maistereiksi 70-luvun alussa ajankohdaksi, jolloin koko Suomen koulutusjärjestelmä oli uudistumassa.

Uudistuksista suurin oli kansakoulusta ja keskikoulusta muodostuneen rinnakkaiskoulun yhdistäminen yhteiseksi peruskouluksi. Tämän uudistuksen toteutuessa pantiin liikkeelle myös koulutusjärjestelmän muiden osien rivakka uudistaminen. Keskiasteelle luotiin yhtenäinen ja opetussuunnitelmien koulutusammattien kirjo, peruskoulun eteen suunniteltiin päivähoitojärjestelmä, johon kuului hoidon rinnalla myös esiopetus, ja korkeakouluissa käynnistettiin tutkintojen samanaikaiseen ammatillistamiseen ja tieteellistämiseen tähtäävä tutkinnonuudistus.

Yrittäjäkoulutuksen perussisältöjä oli tietenkin jo aikaisemmin ollut kaupallisten, kauppatieteellisten ja muutamien muidenkin yrityskeskeisten alojen koulutuksessa. Selkeää heräämistä koulutuksen suunnitteluun luonnon, yhteiskunnan ja talouden kokonaisnäkökulmasta ei kuitenkaan vielä tapahtunut. Keskeisenä syynä saattoi olla kylmän sodan synnyttämä väärä tietoisuus. Vaikka välineet riittivät kriisituloisuusennustamiseen vihreiden järjestöjen ja Rooman klubin toiminnan perustaksi, ei globalisoituvan talousjärjestelmän todellista merkitystä vielä 70-luvulla ymmärretty.

70-luvun alun yhteiskunnallisesta myrskyisyydestä huolimatta yhteiskunnalliset tavoitteet eivät saaneet uudistuvissa opetussuunnitelmissa kovin paljon huomiota. Peruskoulun osalta kävi juuri päinvastoin. Ainoa yhteiskunnallisesti näkemysellinen seikka oli peruskoulu itse – yhtenäisyys merkitsi kyllä sääty-yhteiskunnalle tyypillisen koulutuserottelun poistumista. Edeltävä vuosikymmen oli rinnan vasemmistolaisuuden voimistumisen kanssa ollut myös psykologian voimistumisen ja ammatillisen järjestäytymisen aikaa. Opettajakunta oli tietysti vanhastaan ollut melko konservatiivinen, vahva sodanjälkeisen koti-uskonto-isänmaa-ideologian linnake. Niinpä peruskoulun kasvatustavoitteissa korostui yhteiskunnallisen kehityksen sijasta persoonallisuuden tasapainoinen kehitys. Kuusikymmentä- ja seitsemänkymmentälukujen taitteeseen liittyvä mielikuva vapaan kasvatuksen hallitsevuudesta on harhainen. Ajan keskeisiä suomalaisia kasvatustieteilijöitä olivat Lastenlinnan lastenpsykiatrian ylilääkäri, vuodesta

1973 lastenpsykiatrian professori *Terttu Arajärvi* ja Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen professori *Annika Takala*. Kasvatuksen ihanteeksi esitettiin estottoman vapauden sijasta rajat ja rakkaus. Muumimamma vei voiton Moskovan Miskarkarhusta ja kapinointi sai sijansa Muumipapan muistelmassa: opiskelijaradikaalit valloittivat oman ylioppilastalonsa ja synnyttivät laululiikkeen, mutta vallankumoukseen voimat eivät riittäneet.

Kasvatustieteen laitoksille oli tullut yhä enemmän opiskelijoita, jotka eivät aikoneet opettajiksi vaan hallinto- ja tutkimustehtäviin. Opettajien ammattijärjestö oli sulkenut useimmat kouluun kuuluvat vakituiset työt niiltä, joilta opettajankelpoisuus puuttui, joten kasvatustieteilijän työkenttää oli pakko tarkastella uudesta näkökulmasta. Opiskelijoiden pitäessä 70-luvun alkupuolella Helsingin kasvatustieteen laitoksella seminaaria työmahdollisuuksistaan muistelen laitoksen kansakoulun tarkastajanakin toimineen esimiehen käyskennelleen käytävällä piipunvartaan pureskellen ja kyselleen luentosalin suuntaan viitaten: ”Jos nuo ovat kasvatustieteilijöitä, niin mikäs minä sitten olen?” Nuorempi opettajakunta oli asiassa kuitenkin mukana.

Tukea saatiin Valkeakosken Yhtyneiden pape-ritehtaiden silloiselta koulutusjohtajalta *Matti Peltonen*, josta myöhemmin tuli aikuiskasvatuksen professori ja STK:n johtaja. Valkeakoskella pidetyssä seminaarissa käytiin perusteellisesti läpi työelämän koulutusta, jonka suhteen Peltonen tietysti totesi asiantuntemuksemme melko vähäiseksi: Seurauksina oli käytännön harjoittelun sisällyttäminen koulutukseen ja aikuiskasvatuksen arvostamiseksi laajentaminen Tampereelta myös Helsingin yliopistoon. Jonkinlaisen mielikuvan kehityksen vauhdista antanee se, että ensimmäinen väitöskirja, jonka tämä prosessi Helsingissä tuotti, saatiin vasta kymmenen vuoden kuluttua (Lehto 1982). Tutkimus käsitteli metsäalan koulutusta ja metsäyrittäjyys on siinä muuttujatasolla huomioitu. Varsinainen yrittäjäkoulutusnäkökulma ei kuitenkaan korostu siten kuin tänä päivänä odotaisimme.

Omassa tutkimustyössäni ensimmäinen projekti, joka lähestyi yrittäjyyskasvatukseen aihepiiriä, kohdistui kuluttajakasvatukseen opettajankoulutuksessa. Pohjoismaisessa yhteistyössä nähtiin hyödylliseksi arvioida koulun asemaa taloudessa kuluttajuuden kannalta. Liiketaloustieteessä oli pitkään kehitelty ostokäyttäytymisen malleja, joiden perusteella tuotteet pystyttiin viemään kulut-

tajien ulottuville entistä houkuttelevammin keinoin ja myös sitouttamaan heidät brändeihin ja liikeyrityksiin pikemmin kaupallisina kuin poliittisin perustein. Lasten lähestyminen koulujen sponsorointia hyödyntäen arvelutti kuluttajaviranomaisia, jotka olivat uudistaneet toimintatapaansa valistukselta kasvatukseksi.

Vaikka kuluttajuus ja yrittäjyys eivät olekaan vastakohtia ja molempiin varmasti tarvitaan edelleen kasvatusta, painopisteen asettaminen vain toiselle puolelle oli silloin ja on edelleenkin selvästi yksipuolinen ratkaisu. Projektin johtajana toimi Suomessa *Juhani Jussila*, joka valitsi avukseen *Timo-Pekka Asikaisen* ja minut. Jussila selvitteli uudistuvan opettajankoulutuksen kokonaisuutena, Asikainen keräsi aineiston opettajaksi koulutettavien aihetta koskevista asenteista ja itse analysoin kuluttajakäyttäytymisen malleja ja niiden pedagogista relevanssia (Jussila & Asikainen & Nurmi 1983, Nurmi 1981). Ymmärrystä sekä kuluttajuuteen että kouluoppimiseen haettiin kognitiivisesta psykologiasta, joka ei tuolloin ollut vielä kovin etäällä behaviorismista – jos on vieläkin. Markkinointi ja didaktiikka ovat tekniseltä ja teoreettiselta kannalta merkittävältä osin saman tiedon soveltamista.

80-luvun näkemyksen mukaan markkinoinnissa pyrittiin luomaan tuotetietoisuutta ja sitoutumista ikään kuin huomaamattomana sivutuotteena, kun taas didaktiikan päämääränä oli omasta oppimisestaan mahdollisimman tietoinen ihminen. Tällainen näkemys markkinoijasta harhaanjohtajana on ideologinen tulkinta, jossa business nähdään jo määritelmällisesti pahana asiana. Ei ole ihme, että tällaisen opettajankoulutustrendin jälkeen ei vielä ole aivan helppoa saada opettajankouluttajia hyväksymään, että yrittäjyyskasvatusta tarvitaan juuri riistokapitalismin kitkemiseksi ja kestäväen kehityksen käytänteiden vakiinnuttamiseksi globalisoituvaan talouteen.

Työttömyys ja yliopistollinen yrittäjäkoulutus

Uuden näkökulman yrittäjäkasvatukseen tarjosi täydennyskoulutus, kun siirryin vuoden 1982 alusta Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen etäopetuksen suunnittelijaksi. Täydennyskoulutusta oli yliopistossa harrastettu varmasti yhtä kauan kuin yliopistoja on ollut olemassa. Pääosin se oli kuitenkin perinteisesti tapahtunut tieteellistä peruskoulutusta ja jatkokou-

lutusta hyödyntämällä. Keskeiseksi väyläksi olivat 1900-luvun alkupuolelta lähtien syntyneet eri puolille Suomea, varsinkin omaa yliopistoa toivoiviin kaupunkeihin kesäyliopistot. V. 1972 järjestettiin kolmen yliopiston ja Yleisradion yhteistyönä sosiaalipolitiikan radiokurssit. Tuolloin oli Englannissa jo aloitettu Labourin ohjelmaan kuuluneen Open Universityn etäopetukseen perustuva toiminta. Oli jotenkin itsestään selvää, että Helsingin yliopiston vuonna 1979 täydennyskoulutusta varten perustamassa Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksessa otettiin oppia OU:n toimintatavasta. Keskuksen esimiehellä *Seppo Kontiaisella* oli läheiset suhteet englantilaiseen yliopistomaailmaan, joten *Anthony Batesin*, *Bob Bellin* ja *David Hawkridden* tasoisia asiantuntijoita saatiin konsulttoimaan kehittyvää toimintaa. Keskuksen toiminta jakaantui periaatteessa Päijät-Hämeen ja pääkaupunkiseudun kesken, mutta käytännössä toimivan johdon ambitiot ulottuivat Sulkavan soudusta aina Afrikkaan ja Mongoliaan saakka.

Oman työni kohteena oli ensi sijassa avoin yliopisto-opetus, mutta paikallisten ja poliittisten intressien vuoksi mukaan tuli ajan mittaan myös työllisyyskoulutustehtäviä. Jälkeenpäin ajatellen 5–6 prosentin työttömyyden ei olisi pitänyt olla kovin keskeinen ongelma. Erilaisia työllisyyteen liittyviä tukia saavien määrä tosin lisääntyi koko täydennyskoulutuksessa viettämäni ajan, mutta akateeminen työttömyys säilyi vähäisenä. Päijät-Hämeessä paikallisten yritysten vaikeudet heijastuivat kuitenkin myös yliopiston toimintaan. Osa Askon ja Sotkan henkilöstöstä uhkasi irtisanominen, joten Lahden yksikön oli luontevaa tulla mukaan viranomaisten tarjotessa koulutusrahoitusta. Työtoverini *Urpo Sarala* on käsitellyt Askoprojektin hyviä tuloksia väitöskirjassaan (1986). Koulutus toimi myönteisesti, irtisanotutkin perustivat noususuhdanteen myötä 57 uutta yritystä sen sijaan, että olisivat jääneet työttömyysavustuksen varaan.

Itselleni on työllisyyskoulutuksista jäänyt mieleen maakunnassa toteutettu kivenkäsitteilyyn liittyvät kurssi, jolla toimin jonkin osuuden opettajana. Osallistujien tavoitteena oli ensi sijassa oman yrityksen perustaminen eikä se tietenkään pelkillä yliopisto-opeilla olisi onnistunut – eikä varsinkaan etäopetuksena. Lahden keskuksen didaktisena ohjeena oli sen johtajan *Heikki Lammen* ideoima ja henkilökunnan täydentämä Virikemalliksi kutsuttu opetuksen malli. Sen mukaan oppijan omat kokemukset ovat osaamisen perusta, jota niin lähi-

kuin etäopiskelunkin pitää tukea. Virikemalli ei perustunut behavioristiseen tapaan yksityiskohtaisiin oppimistavoitteisiin ja niiden saavuttamisen varmentamiseen eikä myöskään Kolbin mallin kaltaiseen reflektiosykliin. Nimen mukaisesti ideana oli luoda virikeympäristö, jossa oppija pääsee alusta alkaen kokeilemaan opittavaa toimintaa itseään. Tavoitteet ovat siis oppijan omia konkreettisia toimintatavoitteita. Oppimisvirikkeet liittyvät suoraan niihin: otetaan pikkubussi ja viedään turkistarhaa suunnittelevat suoraan menestyvälle tarhalle, seurataan sen työtä ja tutustutaan toiminnan ohjauksen välineisiin ja harjoitellaan tarpeen mukaan. Kun toimintaan tietysti kaivataan rahoitusta, pyydetään paikallinen pankinjohtaja kertomaan asiaan liittyvistä seikoista tai mennään hänen luokseen pankin konttoriin. Kun kokemuksista nousee tiedollisia tarpeita, otetaan tietysti käyttöön myös akateemisia virikkeitä. Olennaista mallin kannalta on se, että oppijan ei tarvitse ihmetellä, miksi näitä kummallisia asioita nyt käsitellään. Silti hyvien virikkeiden tunnusmerkkinä on myös yllätyksellisyys, pyrkimyksenä on koko ajan tuoda esille sellaista uutta, joka vie eteenpäin sekä toimintaa että osaamista.

Itselleni kysymyksessä oli vain kurkistus yrittäjäkoulutuksen maailmaan. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus oli kuitenkin täysillä mukana *Urpo Leppäsen* työttömyyden poistamishjelmassa. SMP ei valitettavasti pystynyt lunastamaan lupauksiaan. Hankitut kokemukset olivat kuitenkin kullan arvoisia, kun lama 1991 iski toden teolla.

Lama, EU ja akateeminen yrittäjyyskasvatus

Retkeni täydennyskoulutukseen kesti viisi vuotta. Se merkitsi selkeästi siirtymistä aikuiskasvatustieteen puolelle. Palasin rehtorinviraston kautta kasvatustieteen laitokselle yliopistopedagogiikan pariin ja väittelin 1990 opiskelumotivaatiosta ja opintokokemuksista. Itäblokin dominoefekti oli alkanut ja Neuvostoliitto hajosi v.1991. Jouduin laitoksen esimieheksi lamavuonna 1992 ja sain hoitaakseni apulaisprofessorin viransijaisuuden. Suhteita demokratisoituvaan Venäjään alettiin rakentaa uudella innolla, oma laitokseni ensin Moskovan ja sitten Pietarin valtionyliopistoon. Kuusi ja puolivuotiselle esimieskaudelleni sattui myös Suomen liittyminen Euroopan Unioniin, mikä toi mukanaan kansainvälisiä tutkimusprojekteja ja opustehtäviä useissa unionimaissa.

Yrittäjyysproblematiikka ei aluksi suunnittelu- menetelmiä lukuun ottamatta sanottavasti elänyt sen paremmin laitoksen opetuksessa kuin tutkimuksessakaan. Työelämän koulutuksen puolelta valmistui vuosittain väitöskirjoja, joiden ohjaukseen osallistuin Batman Seppo Kontiaisen Robinina (Lindroos 1993, Manninen 1993, Ikonen-Varila 1994, Kyrö 1995, Jalkanen 1997 ja Laitinen 1998). Saimme myös *Yrjö Engeströmin* perustamaan laitoksen piiriin Toiminnan teorian ja kehittävän työn- tutkimuksen yksikön. Tutkimusparadigman osalta tämä oli siirtymäaika, jolloin kognitiivis-piireteoreettinen tutkimustapa sai yhä useammin väistyä elämäkertatutkimuksen, systemaattisen tai semioottisen tekstianalyysin ja organisaation muutosnarratiivin tieltä. En kokenut sitä paradigmanvaihtona, koska olin teologian ja kansanrunouden tutkimuksen opinnoissa saanut kohtuullisen annoksen kulttuuritieteiden menetelmiä aineistonkeruukokemuksineen. Tiesin, että kvalitatiivisia menetelmiä on kasvatustieteissä, psykologiassa ja yhteiskunnan tutkimuksessa käytetty paljon ennen kvantitatiivisia ja että niitä ovat käyttäneet kaikkia mahdollisia tutkimussuuntauksia – myös positivistisia – edustavat tutkijat.

Vuonna 1991 perustettu opetushallitus toteutti ripeästi uudistuksen, jonka avulla opettajat saatiin laajasti mukaan opetussuunnitelmatyöhön. Opetussuunnitelmien perusteiden hyväksyminen vuonna 1994 oli yrittäjyyskasvatuksen kannalta avaintapahtuma, koska se nostettiin läpäisyaiheena selkeästi esille. Osassa Suomen kuntia ymmärrettiin asian merkitys paikallisen elinkeinoelämän kehittämässä ja sen opetusta lähdettiin kehittämään. Jo ennen opetushallituksen avasta ilmestyi aihepiirissä liikkuneiden tutkijoiden *Matti Koirasen* ja *Matti Peltosen* kirja *Yrittäjyyskasvatus* (Koironen & Peltonen 1995), joka on sen jälkeen jatkuvasti ollut alan opiskelijoiden virikkeiden antajana. Samana vuonna myös *Paula Kyrö* ja *Jouko Nissinen* julkaisivat raportin *Yritä itse*, muutoksen kautta jälleenyrittäjyyteen (Kyrö & Nissinen 1995). Vuonna 1997 olin yhdessä *Iiris Aaltio-Marjosolan* kanssa tarkastamassa Kyrön toista, nykyaikaisen yrittäjyyden pitkää historiankaarta käsittelevää väitöskirjaa (Kyrö 1997), jota on myös viime vuosina koko ajan opiskeltu yrittäjyyskasvatuksessa. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos julkaisi *Matti Parikan* toimittaman opettajankoulutukseen suunnatun artikkelikokoelman *Kasvu yrittäjyyteen*. (Parikka 1997). Yrittäjyystutkimuksen ja yrittäjyyskasvatuksen alueet olivat

selvästi lähestymässä toisiaan.

Yrittäjyyskasvatuksen arvosanaopetus alkoi Helsingin yliopistossa 90-luvun jälkipuoliskolla emeritaprofessori *Pirkko Anttilan* aloitteesta ja kehittyi *Paula Kyrön* tultua *Ulla Suojasen* aisapariksi tekstiilityön opettajankoulutuslinjalle tekstiilityön didaktiikan ms. apulaisprofessoriksi. Opetus oli luonnollisesti tarkoitettu koko tiedekunnan, periaatteessa yliopistonkin opiskelijoille ja sitä on myöhemmin tarjottu avoimena yliopisto-opetuksena myös vapaille markkinoille. Minäkin lähdin mukaan opettajaksi, kun pidin uutta ainetta tarpeellisenä myös aikuiskasvatuksen opiskelijoille. Olin myös mukana toimittamassa Kyrön ja *Tuulia Tikkanen* kanssa yrittäjyyskasvatuksesta kertovaa kirjaa (Kyrö & Nurmi & Tikkanen 1999). Kokoelma on ennen kaikkea osoitus opiskelijoiden innostuksesta, joka näkyi seuraavina vuosina myös vaivoja säästämättä kerättyissä oppimisportfolioissa. Oma kontribuutiotoni teoksessa jatkaa 80-luvun linjaa tarkastelemalla *McClellandin* ja *Winterin* suoritusmotivaatioteorian sovellusta yrittäjäkoulutukseen (Nurmi 1999).

Hyvä alun jälkeen tuli myös takapakkia. Helsingin käsityölinjalla yrittäjyyskasvatus koettiin vieraaksi. Kyrö siirtyi Jyväskylän yliopistoon, jossa taloustieteet olivat 1997 itsenäistyneet omaksi osastoksi ja kaksi vuotta myöhemmin vakiinnuttaneet asemansa taloustieteellisenä tiedekuntana. *Koironen* oli jo rakentanut yrittäjyystutkimukseen tutkimuslinjan, johon liittyi myös akateeminen yrittäjäkoulu. Minut valittiin Lapin yliopiston aikuiskoulutuksen professoriksi, joten pakkasin loppukesästä 1999 kamani ja lähdin matkalaukkuprofessoriksi Rovaniemelle. Samoihin aikoihin olimme päässeet mukaan aktiivista kansalaisuutta tutkivaan EU:n Aktiiviseksi kansalaiseksi kasvaminen Euroopassa / Education and Training for Governance and Active Citizenship in Europe eli ET-GACE -projektiin (ks. Holford 2003).

Kehittämistyö jatkuu kolmiossa Jyväskylä – Hämeenlinna – Helsinki

Valtakunnallisesti Tampereen yliopiston Hämeenlinnassa sijaitsevasta Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskuksesta tuli merkittävä yrittäjyyskasvatuksen keskus Kyrön siirtyessä sinne oltuaan välillä professorina Ruotsissa Jönköpingin International Business Schoolissa. Rovaniemellä muokkasimme kokeiltavaksi yrittäjyyskasvatuksen opetussuunnitelman Hämeenlinnan

mallin mukaan. Minut kutsuttiin Hämeenlinnan keskuksen Entrepeda-hankkeen johtoryhmään ja samalla pieni yrittäjäkäsvelyryhmämme pääsi myös EU-hakuihin liittyvään kansainväliseen yhteistyöhön sekä valmistelemaan ehdotusta Suomen Akatemian yrittäjyystutkimusohjelmaa varten. Toiminnan myötä olen myös saanut tarkastaa väitöskirjana julkaistuja yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksia (Remes 2003 ja Pihkala 2008).

Yrittäjyyskasvatuksen asema koulussa sai uutta sävyä, kun se vuoden 2004 uusissa opetus-suunnitelmien perusteissa kytkettiin aktiiviseen kansalaisuuteen (OPH 2004, 40–41). Samalla ET-GACE-projektimme sai uuden ulottuvuuden. Projektin keskeisenä tarkoituksena oli selvittää, olisiko perinteisesti lähinnä poliittiseksi määriteltyä 'aktiivisuutta' syytä laajentaa esimerkiksi työelämän ja perhe toiminnan suuntaan sekä tuoda esille niitä seikkoja, jotka vaikuttavat aktiivisen kansalaisuuden oppimiseen elämänmittaisena oppimisprosessina. Työ osoittautui varsin aiheelliseksi: laaja aktiivisen kansalaisuuden tulkinta vastasi luontevasti haastateltujen 106:n eurooppalaisen aktivistin toiminta-alueita. Aineiston avulla oli mahdollista tarkastella myös aktiivisen kansalaisuuden ja yrittäjyyden suhdetta. Niiden opetus-suunnitelmallisen yhdistämisen kannalta on tietenkin varsin olennaista onko kysymys enemmän tai vähemmän samasta tai samanlaisesta asiasta, vai ovatko yrittäjyys ja aktiivinen kansalaisuus toisistaan riippumattomia, kenties jollain lailla vastakohtaisia ja siis toisiaan täydentäviä asioita.

Teimme *Matti Laitisen* kanssa asiasta empiirisen jälkianalyysin (Laitinen & Nurmi 2007). Kaikissa tutkituissa maissa haastatelluissa aktiivisissa kansalaisissa oli sellaisia, jotka olivat toimineet yrittäjinä. Heidän elämäkertojensa sisällön tarkastelu osoitti, että yrittäjyyteen tavallisesti liitetyt ominaisuudet (esimerkiksi itseohjautuvuus ja suoritusmotivaatio) luonnehtivat myös aktiivisia kansalaisia. Tällainen aktiivisen kansalaisuuden suunasta tehty tarkastelu siis viittaa siihen, että yrittäjyyden ja aktiivisen kansalaisuuden suhde on lähinnä toisiaan täydentävä. Asia vaatii kuitenkin tutkimusta myös yrittäjyyden suunnasta katsomalla, koska aktiivisen kansalaisuuden asiantuntijat eivät näytä erityisemmin ottavan huomioon heidän yhteiskunnallista aktiivisuuttaan.

Melkoista hämmennystä kehittyvälle toiminnalle aiheutti Tampereen yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, joka luopui yrittäjyyskasvatuksen professuurin jatkamisesta vuonna 2005 ja yrittäjyys-

kasvatuksen opetus- ja tutkimus siirtyi kauppa- ja hallintotieteiden tiedekuntaan. Jotenkin tiedekunnassa on ilmeisesti päädyttiin siihen, että yrittäjyyskasvatusta kuuluu kauppatieteiden, ei kasvatustieteiden alaan. Pian yrittäjyyskasvatushankkeiden vetäjä Paula Kyrö siirtyi hoitamaan uutta yrittäjyyskasvatuksen professuuria Helsingin kauppakorkeakouluun. Hämeenlinnalaiset ovat edelleen toiminnassa mukana, mutta selvästi kysymys on syvemmästä vastarinnasta kuin vain yksittäisen tiedekunnan oudosta toiminnasta.

Meillä on Rovaniemellä kasvatustieteiden tiedekunnan piirissä kaksi projektia mukana yrittäjyyskasvatuksen asiassa. Oppimisen tutkimuskeskus Ounaksella on tutkijaryhmä, jonka johtajana on nyt varadekaani *Anneli Lauriala* ja koordinoijana suunnittelija *Helena Tompuri*. Tutkimuskohdeena ovat koulutuksen yrittäjyyskasvatusta- ja yrittäjäkoulutuskäytännöt ja kokeilun kohteena osin vaihtoehtopedagogiset yrittäjämäiset opiskelutavat. Sillä on toimivat yhteydet laajempaan suomalaisten tutkijoiden ja kouluttajien yhteisiä tutkijataapaamia järjestävään yhteisöön (<http://www.pyk.hkkk.fi/ykkt/>) ja vielä kansainväliseen verkostoon (www.esu.fi). Lisäksi Naistutkimusyksikön *Päivi Naskali* ja *Seija Keskitalo-Foley* tekevät Suomen Akatemian Yrittäjämäinä / Entering Self -hankkeessa yhteistyötä Joensuun yliopiston *Katri Komulaisen* kanssa feministisen kriittisyyden tuomiseksi yrittäjyyskasvatuksen keskusteluun (<http://www.joensuu.fi/psykologia/yrittajamina/>).

Yrittäjyyskasvatuksen haasteita edessäpäin

Yhdeksän viime vuoden Lapin tapahtumiin minulla ei vielä ole sellaista etäisyyttä, että niistä voisi esittää kiihkotonta tilinpäätöstä. Läänin valtavan maa-alan (kolmannes Suomen pinta-alasta) ja etelään poistuvan väestön (jäljellä vielä 3,5 sadasosaa Suomen väestöstä) epäsuhta on niin valtava, että järki kieltäytyy käsittämästä tätä vakiintuneen politiikan yhä taantuvaa välivaihetta. Tilanne vaikuttaa siltä kuin poliittisten päättäjien silmissä Pohjois-Suomi olisi edelleen asumattoman mannerjään peittämää elinkelvotonta aluetta. Eivätkö he näe, että pohjoisessa on merkittävä osa Suomen kansallisvarallisuudesta? Paikalliset ihmiset ovat hyvin selvillä siitä. Maakunta haraa yrittäjyyden mahdollisuuksia kuin hukkuva oljenkorta. Rovaniemi ja Sodankylä ovat panostaneet eri-

tyisesti yrittäjyyskasvatukseen, yrittäjäkoulutus ja varsinkin matkailuyrittäjyys toimivat vireästi ympäri Lappia. Se ei kuitenkaan korjaa kotimarkkinoiden suppeutta. Valtion toimenpiteitä tarvitaan erityisesti kalottialueen avaamiseen ja raideliikenneyhteyden luomiseen Venäjän suuntaan. Alueella on hyvin toimiva kouluverkko ja sekä ammattikorkeakoulut että yliopisto ovat aktiivisesti mukana myös yrittäjyyskasvatuksessa.

Yrittäjyyskasvatuksen suuri haaste koko Suomea ajatellen on työvoiman keskittyminen julkishallintoon kuuluville aloille. Tämä on aikanaan ollut tarpeellista laadukkaitten palvelujen toteuttamiseksi ja kokonaisuutta ajatellen siinä on onnistuttu hyvin – joillakin aloilla, kuten koulutuksessa, jopa erinomaisesti. Seurauksena on kuitenkin myös se, että markkinarakente on jäänyt kehittymättä. Erityisenä puutteena on, että näissä palveluissa on syntynyt melko niukasti kansainvälistä vientiä. Vientitulot tulevat edelleen pääosin teollisuudesta, vaikka maamme ei ole ollut teollisuusvaltainen vuosikymmeniin eikä sektorilla työskentele kuin kourallinen ihmisiä. Asia on jäänyt vähälle huomiolle kenties sen vuoksi, että tilanne on samantapainen useissa muissakin Euroopan maissa.

Kansainvälisistä tilastoista syntyvä mielikuva ei kuitenkaan ole täysin oikea. Vanhoilla siirtomaavaloilla ja USA:lla on huomattavasti enemmän julkishallinnon palveluihin liittyvää kansainvälistä toimintaa kuin Suomella. Pidetään esimerkiksi itsestään selvänä, että brittiläistä Open Universityn ja amerikkalaisten huippuyliopistojen opetusta ja oppimateriaaleja myydään kansainvälisillä markkinoilla kalliilla ylihinnalla, mutta Suomen ”maailman parasta” peruskoulua koskeva tietämys tarjotaan Euroopan Unionin ulkopuolellekin korvauksetta. Vasta viime vuosina palvelualojen koulutusohjelmiin on alettu sisällyttää yrittäjäkoulutusta, mutta viennin edellyttämät sosiaaliset rakenteet puuttuvat lähes kokonaan. Ilman vientiin liittyvää kansainvälisen kilpailun painetta ja siitä saatavaa tuottoa kotimaisten palvelujenkaan huipputasoa tuskin pystytään pitkän päälle säilyttämään.

Vaikka yrittäjyystutkimus niin kuin kansantalo-utta ja koulutuspolitiikkaa koskeva tutkimus muutenkin ovat viime vuosina lisääntyneet kiitettävästi, on yrittäjyyskasvatus edelleen kiisteltyä reuna-aluetta. Sen uudistukset tulevat edelleen pikemmin kentän piiristä kuin tutkimuksesta. Vaikka tämä sopiikin hyvin yrittäjyyden luonteeseen, se osoit-

taa alan tutkimusperustan kapeuden sekä kasvatustieteiden ja taloustieteiden välisen kuilun syvyyden. Yhteisyyden löytämiseksi tarvitaan sekä uutta Suomen Akatemian tutkimusohjelmaa, jonka avulla saadaan parhaat tutkijavoimat yhteiseen verkostoon ja myös EU-projekteja laajentamaan unionin ja sen yhteistyökumppaneiden tutkijaverkostoja. Sisällöllisesti on tärkeätä päästä selvittämään tuloksellisen yrittäjyyden sosiaalisia edellytyksiä ja rakenteita ja niiden yhteyksiä tähän asti eniten tutkittuihin psykologisiin ja sosiaalipsykologisiin seikkoihin. Kasvatuksen ja yrittäjyyden tapahtumallinen luonne edellyttää myös diakronista tutkimusta. Tämän alueen perkaamisella on potentiaalia koko koulukasvatuksen uudistamiseen nykyistä paremmin ihmisen vapauden ja vastuullisuuden mahdollisuudet toteuttamaan muotoon: vapauden oikea hyödyntäminen on yrittäjyyden tärkein vahvuus.

Kirjallisuus

- Holford, J. (& alii) (2003). *Education and Training for Active Citizenship in Europe* (ETGACE), osittain suomenkieliset peilisivut <http://www.helsinki.fi/ktl/etgace/index.htm> 12.6.2008.
- Ikonen-Varila, M. (1994). *Työyhteisön ristiriitallanteet moraalitutkimuksen näkökulmasta*. Tutkimuksia 140. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Jalkanen, R. (1997). *Kehittämistyöryhmät muutoksen apuvälineenä*. Helsingin Puhelin Oy:n koulutusprojektia koskeva tapaustutkimus. Tutkimuksia 154. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Jussila, J. & Asikainen, T.-P. & Nurmi, K. E. (1983). Konsumentfostran i lärarutbildningen. Grundskollärarnas grundutbildning med huvudvikt på ämnesstudier. Julkaisussa *Forbrukerundervisning i lærerutdanningen*. Nordisk Embetsmannakomiteé for konsumentspørsmål. Rapport 1983, 3, 56-82. København: Nordiska rådet.
- Kyrö, P. (1995). *The Management Consulting Industry Described by Using the Concept of 'Profession'*. Research Bulletin 87. Helsinki: University of Helsinki Department of Education.

- Kyrö, P. & Nurmi, K. E. & Tikkanen, T. (toim.) (1999). *Yrittäjyyden askeleita yhteiskunnassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Laitinen, M. (1998). *Interventio ja muutos kokoonpanotyössä. Siirtyminen itseohjautuviin ryhmiin kokoonpanotyössä*. Tutkimuksia 160. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Laitinen, M. & Nurmi, K. E. (2007). Aktiivinen kansalainen yrittäjänä. Teoksessa Kyrö P. & Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.). *Yrittäjyyskasvatuksen monet ulottuvuudet*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisuja 5. Tampere: Tampereen yliopiston kauppar korkeakoulu, 78–100.
- Lehto, J. (1982). *Metsäalan koulutus alan toimihenkilöryhmien ja organisaatioiden arvioimana. Metsätöyönjohtajien, metsäteknikoiden ja metsänhoitajien laadullisen koulutustarpeen tarkastelu*. Tutkimuksia 98. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Lindroos, R. (1993). *Työ, koulutus, elämänhallinta. Elämäkertatutkimus työllisyyskoulutukseen osallistuneiden työorientaatioista*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 136. Helsinki.
- Manninen, J. (1993). *Akateemiset työttömät työnhakijat*. Elämäntilanne ja työvoimakoulutus. Tutkimuksia 137. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Nurmi, K. E. (1981). Kuluttajakäyttäytymisen mallit – onko niillä sijaa kuluttajakasvatuksen teoriassa ja käytännössä. *Kasvatus* 1981:6, 410–416.
- Nurmi, K. E. (1999). Yrittäjäksi kasvamisen oppimisprosesseja postmodernissa yhteiskunnassa. Teoksessa Kyrö & Nurmi & Tikkanen 1999, 28–45.
- Opetushallitus 2004. Peruskoulutuksen opetus suunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus. HTTP: http://www.oph.fi/info/ops/pops_web.pdf_30.11.2006.
- Pihkala, J. (2008). *Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset*. Opetusministeriön julkaisuja 2008:1. Helsinki: Opetusministeriö.
- Remes, L. (2003). *Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 213. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sarala, U. (1986). *Henkilöstökoulutuksen mahdollisuudet teollisuusyrityksen kehittämiseksi*. *Tapausesimerkinä Asko-koulutusprojekti*. Tutkimuksia 109. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Yrittäjämäinä / Enterprising Self, suomenkielinen kotisivu <http://www.joensuu.fi/psykologia/yrittajamina/> 15.5.2008.
- Viimeiset työvuodet Lapin yliopiston aikuiskasvatuksen professorina työskennellyt Kari E. Nurmi jäi eläkkeelle ja hänestä tuli emeritusprofessori 1.1.2008 alkaen.*
- Aikuiskasvatuksen professorin virkaa Lapin yliopistossa hoitaa 31.7.2009 saakka kasvatustieteen tohtori Matti Laitinen.*